

Un capbreu de la Portella de l'any 1348

Josep Busquets

Al dit monastir E. p. parcyll de' Galy-
nes en la festa de' sent johan habuste
mensis junij

Hestes predicti 2 die 2 anno prout sup

Dompnyus za torre' prochie s^{re} marie
deluan juratus dixit per juramentu
q' ipse tenet jur et t^{er} pro dicto monst
terio quadam t^{er}ru p^{er} de' n^{ost}ros
que' est i plano de' sueya que' apr^{ot}atur
apart orientis en lo Riu d^{ta} Ribera
de meya Ennyg die' en la honor dⁿⁱ
Rouyni Et ab occident en la honor dⁿⁱ
jachme' vila Carerz en la honor dⁿⁱ
Paqra de' qua dat et dare' tenetur d^{no}
monasterio fideliter Gaspari de' om-
nibus fructibus inde provenientibus
Et facit pro censu vni^{us} obitu in festo
natalis domini

Hestes predicti 2 die 2 anno ut sup.

Guyllimus za sala Comorao in Castro
Gerudelle juratus dixit p^{er} juramentu
q' ipse tenet jur et t^{er} pro dicto monst
terio quadam t^{er}ru t^{er}re uocatu a^{ll}
ualo prout apr^{ot}atur apart orientis
in honoribus dⁿⁱ boyers 2 amstie in
honore' dⁿⁱ Casals & Geronilla Et ab
occidente in suo honore' proprio Et
acerrey i honore' dⁿⁱ caplla & Gero-
nella de' qua dat et dare' tenetur
ben et fideliter Gaspari Et facit

Una de les pàgines
d'aquest manuscrit.
ARXIU

En l'Arxiu Parroquial de Berga i en l'aparat de la seva Comunitat de Preveres, es conserva un document (1) escrit sobre paper que és part d'un capbreu de les possessions que tenia el monestir de Sant Pere de la Portella a mitjan segle XIV, especialment a la parròquia de Santa Maria d'Olvan, però també algunes de Sant Martí de Llavaneres, Santa Eulàlia de Gironella, Sant Martí de Biure i Sant Pau i Santa Maria de l'Antiguitat de Casserres.

Aquest capbreu està escrit en uns fulls de paper gruixut, en algun dels quals es pot veure una filigrana formada per un arc i una fletxa, com les que Serra i Vilaró reproduïx en la pàgina 23 del llibre primer de les *Baronies de Pinós i Mataplana*. Aquests fulls, que originàriament devien fer 22x30 cm, es van doblegar per la meitat i es cosiren pel llong per a formar una espècie de llibreta de la qual s'han trobat 18 fulls (d'un només n'hi ha la meitat i d'un altre en falta un trosset) tacats d'humitat i de cera, una mica gastats en cantoneres i vores i estripats en el centre, però perfectament llegibles en general, ja que l'escriptura ocupa només la part més centrada de cada pàgina.

No consta enlloc el notari o monjo que va escriure aquest document però cal reconèixer que era un excel·lent escrivà, capaç de dibuixar unes boniques majúscules, especialment la B i la D, unes minúscules clares, seguides i homogènies, i unes abreviatures entenedores i sempre iguals, el que fa que aquest document sigui de bon llegir. Com que aquest capbreu devia servir molts anys, en algunes pàgines s'afegiren, amb lletra i tinta diferents, noms de persones o de cases que al llarg dels anys devien canviar de propietari.

Sortosament en un lloc trobem anotat l'any en què es va realitzar aquest capbreu, el 1348, i en els diferents apartats de cada propietat el dia i mes que s'havia fet la capbreuació, la qual cosa ens permet saber que aquest treball es portà a terme els primers mesos d'aquell any, llevat de la propietat de

la Coma de Sant Pau de Casserres, la capbreuació de la qual es féu el 29 d'octubre, possiblement de l'any anterior, per la raó que veurem tot seguit.

Els capbreus es feien per recordar als vassalls les obligacions que tenien vers el seu senyor i aquest devia manar que es fes el que llavors volia l'abat de la Portella, Guillem de sa Rovira (1338-48), que morí aquell mateix any a conseqüència, segurament, de la gran pesta que assolà tota Europa i que fou especialment virulenta en el mesos de juny i juliol; per això deia en el punt anterior que ja devien haver-lo començat a la tardor de 1347. Segons Jordi de Bolós, aquell any no sols va morir l'abat, sinó també gran part dels monjos de la comunitat, fet que ocasionà l'abandó temporal de la Portella(2).

Com ja he dit, aquest document no és pas sencer i per tant no ens permet conèixer totes les possessions del monestir de la Portella i dels seus monjos, però resulta molt útil per a inventariar, sinó tots, gran part dels masos de la parròquia d'Olvan i del seu voltant i com contribuïen al manteniment d'aquella comunitat monàstica.

Després de detallar l'aspecte exterior i les circumstàncies de la realització d'aquest capbreu, intentaré descabdellar la informació que contenen les seves pàgines.

Els capbreuats (3)

OLVAN

Dels 32 habitants d'Olvan que juren tenir terres pel monestir de la Portella, onze diuen que són homes (hi havia 8 homes i 3 dones) propis, quiets, solius, naturals i afocats, és a dir homes de remença, i tant ells com les terres dels seus masos pertanyien de ple dret al monestir. Eren:

Pere de l'Abadia, que tenia el mas Abadia o Badia.

Romia del Ballaró, mestressa del mas Ballaró.

Berenguer de Cases, amo de les Cases.

Ramon de Condemines, que era el propietari del mas del mateix nom.

Romeu del Soler, que tenia el mas la Costa.

Pere de Foià, que era propietari del mas Foià.

Bernat de Minoves, que posseïa el mas de Minoves i el Laveig.

Guillema de Puigcugul, mestressa del Puigcugul.

Berenguer de Saquet, l'amo del mas Saquet.

Els germans Pere i Romia del Soler, que compartien la propietat del Soler.

Dotze més eren amos d'altres masos que

El monestir de la Portella als anys vint, segons una fotografia de l'Àlbum Meravella. ARXIU A.R.B.

tenien algun tros o trossos de terra del monestir, i eren: Ramon de Blancs, Ramon de Bojets (o Boixets?), Berenguer de Bonsfills, Hereus de la Codina, Nicolau de Foives, Berenguer de Garrofés, Pere de Mujals, Ramon de Pursals (ho escrivien Porçals), Bernat Roqueta, Pere de Salvatella, Pere Roig de Sant Salvador i Domènec sa Torra. Els nou restants eren gent que vivia a la sagrera (les cases que envoltaven l'església) i que conreaven terres o algun hort que pertanyien a la Portella.

GIRONELLA

Els gironellencs que surten en aquest capbreu devien ser tots vassalls dels barons de la Portella, ja que cap no es confessa home propi, soliu i afocat del monestir, però conreaven propietats que hi pertanyien. Eren:

Francesc de Camadoca, que tenia un tros de terra sota Casanova.

Ramon Casals, que cultivava un tros anomenat el Corral.

Guillem de Castelló, que tenia el Pedregal, la vinya del Pont i altres terres a Pursals.

Pere de Castelló, que tenia la coma de Castelló, el mallol d'Avellaner i la feixa del Clot.

Bernat de Figueres, que conreava la pla-

na i la coma de Figueres i la mallola de la Figuera.

Pere de Gironella, que tenia el mas Cost sota domini directe del monestir.

Ermessen Juglaressa, que cultivava la vinya de Bojets.

Guillema de Perafor, que tenia terres a les Planes i a la Cost.

Jaume de Rierora, que conreava terres al mallol de Condemines.

Guillem sa Sala, que era qui tenia més possessions del monestir: un tros de terra

anomenat el Comellar, vora el mas de Paloses; un altre tros als Arrevals; la masada i el canemar de Cost, i terra a la Costa de Gironella, anomenada Conemina.

Ramon de Sant Marc Jossà, que conreava un tros de terra a Borredans.

Finalment, Berenguer de Verdaguer, que cultivava un tros de la vinya de Bojets.

SANT MARTÍ DE LLAVANERES

Aquesta era una petita parròquia al nord-oest de Santa Maria d'Olvan, de la qual encara queden algunes restes, i almenys sis dels seus habitants eren, en part, feudataris del monestir de la Portella:

Ramon de Llavaneres tenia terres al coll dels Casals.

Bernat del Puig en tenia al pla de Maçanera, al camp de Sant Pere, al Forn, a Ribelles i al Collar.

Elicsendis Ramada, muller de Ramon de Puig, tenia terres a la plana Doch i a la Redonella.

Bernat sa Sala, tenia terres al pla de la Maçanera.

Pere de Timoneres, tenia tot el mas de Timoneres, les cabanes del coll de Sant Martí, terra a les Olles i a Codinelles.

També consta com habitant a Sant Martí de Llanerers Ramon de Pursals, que, teòricament, sembla que hauria de ser d'Olvan. Tenia terres a Mont-ros, la vinya del Pla i la feixa Bastó.

SANT MARTÍ DE BIURE

Guillem de Palau confessava que era home propi, soliu i afocat, i tenia pel monestir de la Portella el seu mas de Palau superior amb totes les terres, possessions, els honors i drets universals. Bernat de Palau inferior, tot i no confessar-se'n vassall, tenia pel monestir dues feixes anomenades Condemines, sota el mas de Palau superior; tres closos sota la masoveria de Marugs; els honors de les Rovires, cap al cantó de Puigreig; terres anomenades la Codina, Gorc d'Oliva, la Parera, tres buiguets, els closos del Celler i el closet de la Morera.

CASSERRES

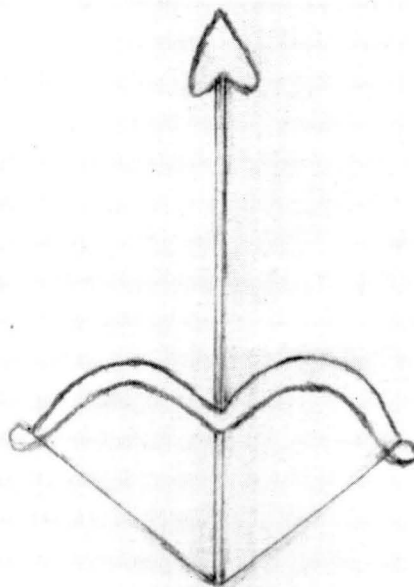
Pere de Solanllonch jurava que era home propi, soliu i afocat del monestir de la Portella, pel qual tenia el mas de Solanllonch, amb terres, honors i possessions. Un veí d'aquest, del qual no sabem el nom ja que devia ser en un dels fulls que falten, tenia la terra de les Farreres. Berenguer sa Coma i Berenguera, la seva filla, hereva i propietària del mas de la Còma de Sant Pau de Casserres, conrea ven dues peces de terra anomenades les Costes per aquell monestir.

Tasques i censos

Traduïda del llatí, la fórmula que feien servir repetitivament en aquest document és «[nom de la persona] ha dit sota jurament que té per aquest monestir segons dret i causa una terra anomenada [nom de la terra amb indicació dels seus límits] de la qual dona i està obligat a donar bé i fidelment tasca de tots els fruits eixits d'aquella terra i paga de cens al dit monestir...» (s'especifiquen els censos que paga cadascú, i segueix la data en què es va fer el capbreu i els testimonis). Per tant, totes les persones relacionades en el punt anterior confessaven sota jurament que tenien pel monestir de la Portella els masos o terres que declaraven, dels quals pràcticament tots estaven obligats a pagar-ne tasca (4); només tenien condicions especials Guillem de Palau, que pagava el quart i «braccaticum» (5), menys de tres barqueres, que no pagaven res, i Berenguer sa Coma, pagava el quint. En algun cas, s'especifica que es paga tasca de tots els esplets menys de llegums i cànem. Encara alguns altres, que conrea ven terres pertanyents a algun mas, pagaven dues tasques, una al mas i l'altra al monestir.

A diferència de la tasca, que era igual per a quasi tothom, en els censos hi havia molta diversitat i aquest impost podia ser en diner i/o en espècie. Els pagaments en efectiu anaven des d'un òbol (equivalent a mig diner de tern barcelonès) per un tros de terra no gaire gran, fins a 23 sous i un diner (= 277 diners) que pagava Bernat de Minoves pel seu mas i el mas Labeig, tot i que en recuperava una gran part per terres que tenia rellogades.

Passant als censos en espècie, hem de començar parlant de les gallines i els pollastres (generalment anaven per parells) que es pagaven per Nadal o altres festes com Pasqua, Sant Joan, Santa Maria d'agost o Sant Miquel. Molts masos havien de pagar un o més pernills, també per Nadal, que

Dibuix de la filigrana del paper. ARXIU

l'abat podia fer canviar pel seu valor en efectiu (3 sous i 8 diners). També era freqüent que, en el temps de les collites, es paguessin mitges quartes de civada o d'ordi, que podien ser de pes corrent o ben rases, i, en el temps de la verema, alguns havien de pagar certa quantitat de vi. Encara quedaven les fogasses o «placentula» del millor forment, que eren de farina pastada per ferne pa o coques i que estaven valorades en un diner cada una. Com a casos especials, en trobem alguns que pagaven llegums, ous, formatges, una ovella cada tres anys, o el mas Minoves, que pagava vint sous quan es casava l'hereu. Tots aquests censos solien estar destinats al monestir, però alguns eren exclusivament per a l'abat o altres monjos, com l'infermer o el sagristà, o també per als amos d'alguns masos, que en cobraven de les terres que tenien llogades.

Un altre cens que pagaven alguns pagesos era l'alberga, que consistia en el deure d'acollir a casa durant un dia i atipar l'abat,

que podia anar a companyat dels seus familiars i els seus animals. En alguns casos, també gaudia d'aquest dret el batlle nomenat per l'abat, que podia portar un amic o ajudant.

Algunes persones, en fer el seu testament, deixaven els censos que cobraven de certes terres per tal que cada any se celebressin misses funerals en el dia de l'aniversari del seu traspàs. També en aquest capbreu hi ha dos d'aquests casos: el mas Soler estava obligat a pagar sis diners i dues gallines per l'aniversari de Ramon de Gironella que cada any s'havia de celebrar a l'església de la Portella, i la masoveria de Casadesús pagava tasca de tots els fruits per l'aniversari d'Arnau d'Arull.

Finalment, en dos casos els capbreuats confessen que d'alguns tros de terra no paguen tasca ni cap cens, sinó únicament el delme i la primícia.

Altres aspectes

Com ja s'ha dit, aquest capbreu el manà fer l'abat de la Portella, però, per veïnatge de terres, ens permet conèixer l'existència d'altres senyors alodials de la comarca: com és lògic, el que hi surt més sovint és el senyor del Castell de Gironella, el nom del qual no especifiquen en cap ocasió, però per altres documents sabem que era Marquesa de Portella i el seu marit, Pere de Fonollet; vora el mas de la Sala, hi havia terres del monestir de Serrateix; a Sant Martí de Llanerers hi tenien propietats el monestir de Ripoll, Ramon de Cascalls i Bernat de Bartomeu (aquests dos crec que eren de Berga); i el mas Palau tenia terres que eren de Sant Jaume de Frontanyà i del senyor de la Vall (devia ser l'amo del proper mas la Vall, en terme de Sagàs)

TESTIMONIS

Queda clar que el notari capbreuador devia portar com a company, secretari o ajudant de la seva tasca un tal Pere sa Costa, que actuà com a testimoni en 29 declaracions de les 58 persones capbreuades, i devia demanar a altres persones que l'acompanyessin tot un matí o tota una tarda per fer de testimoni, ja que acostumaven de canviar-se cada quatre o cinc anotacions, escrivint en molts casos l'expressió «*Testes predicti et die et anno ut supra*», és a dir: els mateixos testimonis i el dia i any com més amunt. De les vint persones que actuaren com a testimonis en els diferents documents de capbreuació, la meitat són homes que trobem capbreuats en altres llocs, el que pressuposa un bon coneixement del país i una proximitat geogràfica. Els més repetits són

Fragment del document
que parla de les
gironellenques Ermessen
Juglaressa, filla de
Ramona Juglaressa, ja
difunta. ARXIU

Ernessen juglaressa filia Ramunde
juglaressa quondam minoribus in Cas
tro Gerundelle jurata dixit p jurame
tury q ipa tenet p^r i d. pro dicto
a monstio vna petra tre vocata vinya
de boyers pro ut aserat apart orientis
in honor mansi de gdemys Et beren
gany de verdigario any die i occiden
tis in honor mansi de bonis feylls ad
cy i honor mansi Duchas de qua dar er
dare tenetur boni et fideliter sapia
duro monasterio de omnibus fructibus
pude puenetibus Et facit pro censu
duro monasterio vna Gallina domi
rectam bonam p^r festo Natalis d^r
In testis predicti i die i anno ut sup^r

Berenguer i Tomàs de la Vall (amb 11 i 10 cops) i Arnau de Frontenyà (10 vegades), un gironellenc sovint present en altres documents d'aquella època. Amb sis actuacions com a testimoni, hi trobem Berenguer de Puigcugul i el prevere Berenguer de Quer, nom que curiosament coincideix amb el que va ser rector de Gironella a començament d'aquella centúria.

COGNOMS I OFICIS

En un temps en què l'agricultura era de bon tros l'activitat predominant, és lògic que en aquest document la majoria de cognoms corresponguin als noms de les cases de pagès on la gent vivia. Per tant, hi trobem poquíssims oficis i cognoms que indiquin altres activitats complementàries, però els pocs que surten, val la pena analitzar-los:

Ben normal és el cas de Berenguer de Quer, que era prevere, com ja hem vist.

Guillem Capella feia de sabater a la sagrera d'Olvan.

Troblem Francesc de Camadoca, que en un lloc és descrit com a «*saber*» o artesà, però més endavant ens descobreix què era realment: «*Ferrarius*», és a dir ferrer. Tam-

bé cal fixar-nos en el cognom Camadoca, que podria correspondre a un motiu o malnom o tenir origen en algun defecte físic d'aquell bon home.

En un altre lloc trobem Elicsendis «Sabatera»; tot i sent el de sabater un ofici habitual, ja no ho és tant si s'aplica a una dona a mitjan segle XIV.

De totes maneres, hi ha un nom entre els habitants de Gironella que surt de tot el que és raonable: Ermessen Juglaressa, filla de Ramona Juglaressa. Tothom sap que, a l'edat mitjana, els joglars eren les persones que es dedicaven a recitar i cantar, sovint acompanyats d'instruments musicals, les peces literàries escrites pels trobadors, que només així podien arribar al públic, ja que en gran part era analfabet. Si aquest ofici era per si mateix prou minoritari entre els homes, com s'explica la presència de dues dones joglaresses a Gironella? O hem de pensar que era joglar el marit i pare i els quedà a elles el cognom? Tot i que sembla que estaven ben aposentades a Gironella, ja que tenien terres pel monestir de la Portella, de moment no n'he trobat cap rastre en altres documents d'aquell temps.

LES DONES.

En una època en la qual les dones eren més aviat poc considerades, sembla estrany que en el document que estudiem hi tinguin una presència tan important. A part de la Sabatera i les dues Joglaresses de les que acabo de parlar, Guillema era la mestressa del mas Perafor de Gironella.

En parlar del mas de la Coma, els declarants són Berenguer i la seva filla, Berenguera, hereva i propietària del mas de la Coma...

Entre els parroquians de Sant Martí de Llanerers trobem Elicsendis Ramada, muller de Ramon del Puig, que és propietària de quatre peces de terra anomenades Plana Doch, Rodonella, Feixes de les Querotes i Coma Rovella.

A la parròquia d'Olvan, Romia del Soler jura que és dona pròpia i soliu del monestir, i seguidament el seu marit Antoni també jura que ho és; però primer la dona.

Romia de Ballaró jura que és dona pròpia, soliu i afocada i que posseeix el mas Ballaró, sense parlar enlloc de marit o fills. Tot seguit és Guillema de Puigcugul que diu el mateix del mas d'aquell nom, el qual té amb tots els drets, honors i possessions. Més endavant, Berenguer de Bonsfills i la seva muller Elicsendis juren que estan obligats a pagar un sexter de civada; per què tots dos? No n'hi havia prou amb la paraula del marit? I, finalment, Maria de Pursals inferior jura que és ella (no parla del marit) qui té obligació de pagar un parell de gallines cada any per la festa de Pasqua. Com deia en començar aquest apartat, sembla que destaca molt la presència femenina en aquest document de mitjan segle XIV.

Notes

1. Aquest document fou descobert per la senyora Dolors Santandreu Soler, que me l'ha cedit gentilmente per poder-lo estudiar.
2. *Catalunya Romànica*, XII. *El Berguedà*, p. 410.
3. Mn. Joan Santamaria, en el seu llibre «*Memòries del Monestir de Sant Pere de la Portella...*» pp. 77-80, ja parla de les possessions del monestir en aquesta comarca, però no devia conèixer aquest document que conté molta més informació.
4. La tasca era una imposició senyorial implantada a Catalunya des d'abans del segle XI i que esdevingué la contribució territorial més estesa; consistia en un onze de la collita.
5. El «*braccaticum*» sembla que deu correspondre al «braçatge», i era la prestació d'una part de la collita que el pagès pagava per la terra que li havia estat establerta i que podia significar una onzena o vintena part.

Josep Busquets i Castella